

*Гудзенко О., доцент,  
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

## САМОПІЗНАННЯ ТА ДУХОВНІ ПОШУКИ В КОНТЕКСТІ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Інноваційні зміни у сучасному інформаційному суспільстві сьогодні є дуже пов'язаними з активностями у комунікаційно- цифровому середовищі. Зокрема, вони сприяють оновленню понятійного апарату, залучаючи нову термінологію. Наприклад, повсякденно вживаними стали висловлювання «цифрова компетентність», «цифрова культура», «цифрова грамотність» та інші. Вони широко використовуються у різноманітних галузях сучасної освіти, зокрема, – в історії філософії.

Закордонні та вітчизняні вчені (Г. Крибер та Р. Мартін, Л. Манович, Д. Белшоу, Дж. Стоммел, Б. Гірш, П. Матюшко, М. Лещенко, О. Овчарук, В. Биков, М.А. Ожеван та ін.) досліджують, зокрема, поняття «цифрова компетентність», «цифрова грамотність», «цифрова культура», визначаючи їх сутнісні характеристики та дотичні до них поняття.

Виявити сутнісні характеристики відродження української національної свідомості в контексті цифровізації суспільства початку ХХІ ст.

*Цифровізація (англ. digitalization) стає найважливішим фактором і сучасним трендом розвитку світового суспільства. Як справедливо зазначає М.А.Ожеван, у розвитку інформаційно-комунікативних технологій світові тренди активно послуговуються, зокрема, наступними термінами: «цифровий», «розумний», «цифровізація», «діджиталізація» (Smart; Digital; Digitalization). Вони конкретизуються у таких поняттях, як хмарні обчислення (Cloud computing), бездротові комунікації (Wireless communication), Інтернет речей (The Internet of Things, IoT), тривимірний друк (3D printing), віддалений мобільний доступ (Remote & mobile access) [1, с. 211].*

Ми схилиємося до твердження Л.В.Дударенко, який зауважує, що «головна зміна сучасного буденного життя – поширення «цифровізації» як процесу перетворення традиційних інформаційних сигналів (звуків, зображень тощо) на стандартизовані комп'ютерні нулі та одинички» [2, с. 97].

У наш час інтенсивної цифровізації, глобальних перетворень і активного науково-технічного розвитку, які переживає весь цивілізований світ, очевидною є важливість проблеми духовного самовизначення та самореалізації людини, а також усвідомлення надособистісних смислів і цінностей буття.

Відродження української національної свідомості в контексті цифровізації суспільства початку XXI ст. актуалізує її історичну й моральну рефлексію. В етичному плані така рефлексія передбачає переосмислення давніх цінностей і ідеалів з погляду домінант сучасної культури [3].

Питання духовного становлення особистості цікавило людину здавна. На нашу думку, являтиме інтерес його розгляд з позицій дослідження підходів до проблеми самопізнання в історії української філософії.

У період XVI - на початку XVII ст. ренесансне бачення людини в контексті інших гуманістичних ідей поступово стало надбанням і української філософської думки. У центр філософських міркувань ставиться проблема співвідношення Бога і людини, наближення Бога до людини (боговтілення). Людина розумілась як істота тілесно і духовно здорова (Л.Зизаній, Рогатинець, Анонім). Обоження людини вже майже не зображувалося як результат відмови від світу і людськості (за винятком, наприклад, Вишенського). Однією з основних чеснот у вченні про людину С.Оріховський, І.Копинський, М.Смотрицький, К.Транквіліон-Ставровецький, К.Сакович вважали самопізнання, яке допомагає досягнути духовного оновлення, морального вдосконалення. За Транквіліоном, основним у процесі самопізнання є пізнання людиною своєї духовної сутності. У Копинського (“Алфавіт духовний”) концепція самопізнання переростає у теорію “умного діяння”. Вона включає в себе етапи: моральне вдосконалення, праця, самозаглиблення, пізнання Бога і єднання з ним. Так, людина досягає царства небесного, яке, як і Бог, міститься в ній самій. Пізнавши Бога, з’єднавшись з ним, можна досягти блаженства не лише на небі, а й на землі. За Саковичем (“Трактат про душу”), пізнавши себе, людина зможе краще керувати “домом свого тіла” – відчуттями, розумом, волею, вчинками. За С.Оріховським, своє майбутнє людина готує власними руками. Земне життя має характер засобу чи приготування. Необхідно спрямувати всі зусилля людини до найкращого використання земного часу. Зауважимо, що погляди філософа вважаються дещо непослідовними, оскільки він то зауважує, що зосередження людини на собі є рисою найвищого блага, то висловлює протилежні міркування. Про зазначувану рису у позиціях мислителя свідчить і те, що поряд із гуманістичними висловлюваннями щодо проблеми самопізнання в нього трапляються і ортодоксально-християнські [4].

З явищем самопізнання в українській філософії межує ідея єдності мікро- та макрокосму, яка була широко використовуваною у часи Відродження. Зокрема, демонстрацією зазначених положень є погляди Транквіліона-Ставровецького, К.Саковича, Л.Зизанія.

У пошуках істинних шляхів до містичного єднання з Богом острозьким книжникам (Г.Смотрицькому, Й.Княгиницькому, І.Вишенському та ін.) у пригоді стають твори отців-каппадокійців та Псевдо-Діонісія Ареопагіта, а також поширені в Україні з XIV ст. ісіхастські тенденції. Процесом становлення людини, як особистості, вважалось розрізнення численних смислових відтінків, слів, священних текстів, проникнення в їхню приховану духовну сутність. Зазначимо, що такі міркування є похідними від характерних для культури Київської Русі уявлень про світ як про книгу, створену надсвітовим творчим началом з допомогою Слова. Також вважалось, що словесна частина душі людини є причетною до вічного буття. Важливе місце українськими книжниками відводилось і явищу самопізнання. Зокрема, І.Вишенський вважав, що воно робить людину спроможною подолати свою земну форму і увійти у внутрішній духовний контакт з вищим буттям. Ми знаходимо у книжників ісіхастські ідеї, згідно з якими осяяний небесним світлом людський розум проникає в приховану сутність Біблії, а сама людина перетворюється на «нову», духовну [5].

В межах культури українського бароко ми спостерігаємо синтез філософських ідей, які функціонували в інтелектуальному середовищі братських шкіл та Острозького культурно-освітнього осередку, з духовними надбаннями Західної Європи. Зокрема, вчені Києво-Могилянської Академії вважали, що задоволення духовних потреб людини полягає у пошукові і пізнанні істини (пізнанні природи і Бога). Пізнання Бога можливе через одномоментне внутрішнє осяяння, що забезпечує контакт людського розуму з вищим буттям.

Отже, в сьогоденнішніх умовах цифровізації та глобальних викликів сучасності особливо важливими є питання становлення особистості, її духовного вдосконалення, відродження та збереження релігійних та культурних традицій. Тому, на нашу думку, також варто звернутись до філософських надбань зачинателів гуманістичної культури в Україні, аби прослідкувати основні точки дотику в баченні шляхів вдосконалення людини, особистості в духовній культурі XV-XVI століття і в наші дні.

#### **Список використаних джерел:**

1. Ожеван М.А. Номо ех Machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства: монографія. НІСД, 2017. 272 с.
2. Дударенко Л.В. Перспективи розвитку візуальної екології. Філософські обрії сьогодення. Збірник наукових праць. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С.96–103.

3. Халамендик В. Б. Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 38. С. 126-138.

4. Людина і довкілля. Антологія: У 2 кн. Кн.2: Людина і довкілля в українській духовності. Упоряд. В.С.Крисаченко. К.: Заповіт, 1995. 432 с.

5. Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI - поч. XVIII ст.): Тексти і дослідження. АН УРСР. Ін-т філософії, Ін-т сусп.наук; редкол.: В.І.Шинкарук та ін. К.: Наук. думка, 1988. 568 с.